RATKAISUJA OPISKELUUN SOVELTUMATTOMUUTEEN – SORA: Alakohtaiset terveydentilavaatimukset SORA-arvioinnin tueksi

Työryhmän tehtävänä on ollut määritellä SORA-prosessin lääkärin arvioinnin tueksi alakohtaiset terveydentila- ja toimintakykyvaatimukset. Työryhmä päätyi työssään siihen, että kuvataan alakohtaisesti työn toimintaympäristö sekä tyypillinen työtilanne. Tämän lisäksi kuvataan toimintakyvyn edellytyksiä, joiksi määritettiin sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset edellytykset. Fyysisiä vaatimuksia kirjattiin vain aloille, joissa se on välttämätöntä eikä työssä tai opinnoissa voida tehdä vaihtoehtoisia järjestelyitä työn tekemiselle. Oletuksena on, että monilla aloilla on mahdollista tehdä joustavia järjestelyitä ja suorittaa opinnot sekä toimia työssä fyysisten edellytysten osalta. Sosiaalisten ja psyykkisten toimintakyvynedellytysten osalta määritellään toiminta, johon tulisi kyetä.

SORA-alat ja lainsäädäntö

SORA-laki koskee seuraavia aloja yliopistossa: **farmasia, logopedia, lääketiede ja hammaslääketiede, opettajankoulutus ja opinto-ohjauksen koulutus, psykologia, psykoterapeuttikoulutus sekä sosiaalityö.**

SORA-laki koskee seuraavia yliopistolain kohtia: esteettömyys ja opiskelijaksi ottamisen edellytykset (YOL 37 a §), opiskelijavalintaan liittyvä tiedonsaanti (YOL 37 b §), oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön (YOL 41 a §), opiskeluoikeuden peruuttaminen (YOL 43 a §), opiskeluoikeuden peruuttamiseen liittyvä tiedonsaanti (YOL 43 b §), opiskeluoikeuden palauttaminen (YOL 43 c §), huumausainetestaus (YOL 43 d §), opiskelijan kurinpito (YOL 45 §; ei uusi, mutta muutoksia), menettely opiskeluoikeuden peruuttamista koskevassa asiassa ja kurinpitoasiassa (YOL 45 a §), arkaluonteisten tietojen käsittely (YOL 45 b §), muutoksenhaku yliopiston päätökseen (YOL 83 §), opiskeluoikeuden peruuttamista ja kurinpitoa koskevan päätöksen täytäntöönpano (YOL 85) sekä tietojensaantioikeus (YOL 90 a §).

Terveydentilamääritysten reunaehtoja yliopistojen SORA-aloilla

Työryhmä keskittyi vain terveydentila-arviointiin, muita SORA-prosessiin vieviä tapauksia kuten rikostapauksia ei huomioitu näissä määrityksissä. SORA-prosessin katsottiin linkittyvän erityisesti harjoittelutilanteisiin, joissa opiskelija osoittaa aiheuttavansa vaaran itselleen tai muille. Työryhmä on katsonut, että terveydentilamäärityksissä on lähes kaikilla aloilla mahdotonta antaa poissulkevaa listaa diagnooseista tai terveydentilasta. Diagnoosien nimeäminen todettiin ongelmallisena ja mahdollisesti leimaavana sekä hoitoon hakeutumisen esteenä, joten diagnooseja tai muita nimikkeitä ei listattu.

Alat ovat toisistaan eroavia ja monella alalla on mahdollista suorittaa teoreettisemmin suuntautunut tutkinto, johon siirtymistä SORA-tapauksissa suositellaan. Toisilla aloilla (lääketiede, hammaslääketiede) tällainen siirtymä ei ole suoraan mahdollista. Aloilla, joilla tämä on mahdollista (esim. opettajan koulutus -> yleinen kasvatustiede) tätä pyritään painottamaan prosessissa.

SORA-tapausten todettiin olevan hyvin tapauskohtaisia ja myös mahdollinen hoitovaste sekä mahdollisuus jatkaa ja kehittyä alalla nousi voimakkaasti esille. Selkeitä fyysisiä vaatimuksia oli vaikea todeta monille aloille, oikeastaan vain hammaslääketieteessä pystyttiin määrittämään motorisia vaatimuksia ammatissa toimimiselle. Muilla aloilla todettiin, että apuvälinein pystytään

mahdollistamaan ammatissa toimiminen. Ryhmä päätyi terveydentilavaatimusten sijaan laatimaan harjoitteluissa ja loppujen lopuksi ammatissa vaadittuja edellytyksiä turvalliseen toimintaan. Tähän liittyen tehdään kunkin alan toimintaympäristön kuvaus sekä ammatillisen toimintakyvyn edellytykset. Edellytyksiä nimetään vain, jos ne ovat nimettävissä, muuten kuvaus tarjoaa arvioinnin tekijälle peilauslista, joka toimii apuna arvioinnissa yhdessä SORA-prosessin aloittaneiden lausuntojen kanssa. Aloilla on paljon yhteisiä asioita ja kullakin alalla kuvataan mitä paineensietokyky kyseisellä alalla tarkoittaa (esim. ryhmän kanssa toimiminen, luottamuksellisuus tai vastuulliset päätöksen.

Työryhmä

Työryhmän jäsenet koottiin SORA-aloja sisältävistä yliopistoista. Kukin yliopisto ja ala sai nimetä ryhmään mukaan haluamansa edustajat. Työryhmä koottiin keväällä 2018 ja se kokoontui ensimmäisen kerran etänä kesällä 2018 ja aloitti työskentelyn määritysten tekemiseksi syksyllä 2018.

Ryhmässä toimivat:

Helsingin yliopisto: Tiina Paunio, Anu Laine, Maija Jäppinen
Itä-Suomen yliopisto: Pirjo Lindström-Seppä, Henni Nevalainen, Anna-Maija Pyykönen, Krista Laine
Jyväskylän yliopisto: Helena Päivinen, Maija Mänttäri-van der Kuip, Pasi Ikonen, Tommi Mäkinen, Ville Ruutiainen, Sauli Puukari, Erja Kautto-Knape
Lapin yliopisto: Anne Autti, Sanna Lähteinen
Oulun yliopisto: Asko Pekkarinen, Raija Lähdesmäki
Tampereen yliopisto: Leena Wilkman
Turun yliopisto: Henriikka Salminen, Mari Broberg, Hanna Erola
Åbo akademi: Ole Karlsson
Koordinaattori Laura Pellikka, OHA-forum/ Aalto-yliopisto

FARMASIA

Toimintaympäristön kuvaaminen

Farmaseutti ja proviisori ovat terveydenhuollon laillistettuja ammattihenkilöitä, jotka toimivat lääkkeiden ja lääkealan asiantuntijoina sosiaali- ja terveydenhuollossa. Farmaseutit ja proviisorit toimivat terveydenhuollon farmaseuttisissa tehtävissä mm. avohuollon apteekeissa, sairaala-apteekeissa ja lääkekeskuksissa. Lisäksi farmaseutit ja proviisorit voivat työskennellä lääketeollisuudessa, lääketukkukaupassa sekä viranomais-, tutkimus- ja opetustehtävissä. He voivat toimia myös yrittäjinä. Farmaseutti ja proviisori toimivat työssään vuorovaikutuksessa asiakkaiden, potilaiden ja eri ammattiryhmien edustajien kanssa. Farmaseutin ja proviisorin työssä keskeistä on lääke-, lääkitys- ja potilasturvallisuuden varmistaminen.

Ammatillisen toimintakyvyn edellytykset

- Riittävä vuorovaikutuskyky, jotta pystyy toimimaan ammatin mukaisissa tehtävissä.
- Riittävät kognitiiviset ja sosioemotionaaliset edellytykset toimia ammatin mukaisissa tehtävissä
- Riittävä näkökyky ja kuulo, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä lääke-, lääkitys- ja potilasturvallisuutta vaarantamatta.
- Riittävät motoriset edellytykset esim. lääkkeenvalmistukseen.
- Riittävä psyykkinen terveys, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä. Esteenä opiskelussa etenemiselle voi olla opinnoissa tai harjoitteluissa tapahtuva toistuva epävakaa tai uhkaavaksi havaittu käytös, joka haittaa ammattimaista toimintaa.
- Ala ei sovellu henkilöille, joilla on vakava päihderiippuvuus ja riippuvuuteen ei ole saatu hoidollista vastetta.

Hakijalla oleva vamma, sairaus tai haitta voi vaikeuttaa opiskelua farmaseutin ja proviisorin koulutusohjelmassa sekä työskentelyä terveydenhuollon ammattihenkilönä. Ne voivat olla esteenä joidenkin opintojen suorittamiselle, ellei niiden aiheuttamia rajoitteita voida kohtuullisin toimin poistaa. Opiskelijan on mahdollista hakea oikeutta erityisjärjestelyihin. On kuitenkin huomioitava, että kaikkia opintoja ja niihin liittyviä olosuhteita ei ole mahdollista mukauttaa opintojen tai siihen kuuluvan opetusapteekkiharjoittelun aikana.

LOGOPEDIA

Toimintaympäristö

Puheterapeutti arvioi ja kuntouttaa eri-ikäisiä ihmisiä, joilla on vuorovaikutuksen, kielen, puheen, äänen tai syömisen ja nielemisen häiriöitä. Hän toimii työssään lähikontaktissa asiakkaisiinsa, näiden omaisiin ja muihin lähi-ihmisiin sekä eri ammattiryhmien asiantuntijoihin.

Puheterapeutti työskentelee mm. terveyskeskuksissa, sairaaloissa ja päiväkodeissa. Puheterapeutteja on myös kehitysvammahuollossa, kasvatus- ja perheneuvoloissa, erityiskouluissa sekä kuntoutuslaitoksissa. Puheterapeutti voi toimia myös ammatinharjoittajana / yrittäjänä.

Ammatillisen toimintakyvyn edellytykset

- Hyvät vuorovaikutukselliset kyvyt sekä kognitiiviset ja sosioemotionaaliset edellytykset toimia ammatin mukaisissa tehtävissä.
- Käsien normaali karkea- ja hienomotoriikka sekä yleistä liikuntakyky potilaiden kanssa toimimiseen
- Riittävät ammatillisen toiminnan mahdollistavat aistitoiminnot (mm. puhe, näkö, kuulo):
    - Puheterapeutin tulee pystyä antamaan oikean äänteen tuoton mallia sekä erillisinä äänteinä että sana- ja lausetasoisessa puheessa.
    - Hyvää näkökykyä tarvitaan muun muassa puheen ja äänen tuottoon sekä syömiseen osallistuvien lihasten toiminnan ja puhetta tukevien ja korvaavien visuaalisten viestinnän keinojen (esim. viittominen ja graafiset keinot) arvioinnissa ja kuntoutuksessa.
    - Hyvää kuulon tarkkuutta tarvitaan sellaisten asiakkaiden arvioinnissa ja kuntoutuksessa, joiden puheen piirteet, esimerkiksi ääntäminen tai äänen tuotto, ovat kuntoutustarpeen syynä.
- Riittävä psyykkinen terveys, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä. Esteenä opiskelussa etenemiselle voi olla opinnoissa tai harjoitteluissa tapahtuva epävakaa tai uhkaavaksi havaittu käytös, joka haittaa ammattimaista toimintaa.
- Ala ei sovellu henkilöille, joilla on päihderiippuvuus ja riippuvuuteen ei ole saatu hoidollista vastetta.

LÄÄKETIEDE JA HAMMASLÄÄKETIEDE

Toimintaympäristön kuvaus

Lääkäri/hammaslääkäri on terveydenhuollon asiantuntija, jonka tehtävänä on sairauksien ennaltaehkäiseminen ja terveyden edistäminen sekä potilaiden sairauksien diagnosoiminen ja hoitaminen. Lääkärit/hammaslääkärit työskentelevät yleensä terveyskeskuksissa, sairaaloissa, itsenäisinä ammatinharjoittajina tai työterveyshuollossa. Lääkärit työskentelevät oman alansa asiantuntijoina moniammatillisissa työyhteisöissä useilla yhteiskunnan eri sektoreilla.

Perinteisen lääkärin/hammaslääkärin työn lisäksi lääketieteen/hammaslääketieteen lisensiaatin tutkintoon johtava koulutus antaa valmiudet toimia myös tutkimus- ja opetustehtävissä sekä lääketieteellistä asiantuntemusta edellyttävissä hallinnollisissa tehtävissä.

Työ on erittäin vaativaa ja vastuullista sekä edellyttää korkeaa osaamista, vuorovaikutustaitoja, toisten ihmisten näkökulman huomioon ottamista, luottamuksellisuutta sekä stressin- ja paineensietokykyä.

Ammatillisen toimintakyvyn edellytykset

Lääkärin/hammaslääkärin ammatillisen toimintakyvyn edellytyksiä määriteltäessä on keskeistä potilasturvallisuuden varmistaminen.

- Hyvä terveys, sillä työ on usein fyysisesti raskasta erikoisaloihin ja työtehtäviin liittyen (esim. lääkäreillä epäsäännölliset työajat ja pitkät päivystykset).
- Riittävät vuorovaikutukselliset kyvyt ja kognitiiviset edellytykset toimia ammatin mukaisissa tehtävissä (esim. potilaan haastattelu ja sairauskertomusmerkinnät).
- Riittävät motoriset edellytykset tehdä erilaisia pientoimenpiteitä (esim. haavan ompelu, verisuonikanyylin laitto). Kehollinen ja sosiaalinen toimintavalmius työskennellä moniammatillisessa toimintaympäristössä.
- Riittävät ammatillisen toiminnan mahdollistavat aistitoiminnot (mm. näkö, kuulo, tuntoaisti).
    - Lääkäri: kyky haastatella ja tutkia potilas perustuen omiin aistihavaintoihin sekä käyttäen erilaisia potilaan tutkimiseen tarkoitettuja tutkimusvälineitä (mm. stetoskooppi, otoskooppi, oftalmoskooppi, refleksivasara, äänirauta).
    - Hammaslääkäri: kyky työskennellä hoitoyksikössä sekä suoralla katsekontaktilla että peilin välityksellä tehden suurta kädentarkkuutta ja hyvää visuospatiaalista hahmottamista edellyttäviä toimenpiteitä samalla potilaan tuntemukset huomioiden.
- Riittävä psyykkinen terveys, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä. Esteenä opiskelussa etenemiselle voi olla opinnoissa tai harjoitteluissa tapahtuva epävakaa tai uhkaavaksi havaittu käytös, joka haittaa ammattimaista toimintaa.
- Ala ei sovellu henkilöille, joilla on päihderiippuvuus ja riippuvuuteen ei ole saatu hoidollista vastetta.

OPETTAJANKOULUTUS SEKÄ OPINTO-OHJAUKSEN KOULUTUS

Toimintaympäristön kuvaus

Opettajan ja ohjaajan työ on vaativa asiantuntija- ja ihmissuhdetyö, jossa tieto ja ymmärrys kytkeytyvät käytännön toimintakykyyn. Opettajia ja ohjaajia työskentelee varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa, korkeakouluissa sekä aikuiskoulutuksessa.

Opettajan kelpoisuuden saaneita ohjaajia työskentelee edellisten lisäksi monilla muilla tehtäväkentillä, missä ohjausosaamista tarvitaan. Opettajat tukevat työssään kasvua, oppimista ja hyvinvointia. Ohjaajien tehtäviin kuuluu psykososiaalinen tuki sekä uranvalinnan ja oppimisen ja opiskelun ohjaus.

Työnkuva vaihtelee sen mukaan, minkä ikäisten ihmisten parissa opettajat ja ohjaajat työskentelevät. Työ edellyttää kykyä suunnitella, toteuttaa ja arvioida erilaisissa oppimis- ja kasvatusympäristöissä tapahtuvaa opetus- ja kasvatustoimintaa. Opettajat ja ohjaajat tekevät työtään yhä enemmän rakentavassa yhteistyössä toisten opettajien ja ohjaajien kanssa moniammatillisissa ryhmissä/tiimeissä/verkostoissa.

Ammatillisen toimintakyvyn edellytykset

- Riittävä vuorovaikutuskyky toimia ammatin mukaisissa tehtävissä
- Riittävät kognitiiviset ja sosioemotionaaliset taidot toimia ammatin mukaisissa tehtävissä.
- Riittävä psyykkinen terveys, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä. Esteenä opiskelussa etenemiselle voi olla opinnoissa tai harjoitteluissa tapahtuva toistuva epävakaa tai uhkaavaksi havaittu käytös, joka haittaa ammattimaista toimintaa.
- Ala ei sovellu henkilöille, joilla on vakava päihderiippuvuus ja riippuvuuteen ei ole saatu hoidollista vastetta.

PSYKOLOGIA

Toimintaympäristö

Psykologina työskentely tapahtuu hyvin monimuotoisissa toimintaympäristöissä ja jatkuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa asiakkaiden tai asiakasryhmien sekä ammatillisten asiantuntijaverkostojen kanssa. Ammatti edellyttää kykyä oman toimintakyvyn itsereflektointiin ja kykyä arvioida näitä ominaisuuksia muissa ihmisissä. Psykologin tulee suorittaa ammatissaan asiakkaiden toimintakykyä, sekä kognitiivisia ja sosioemotionaalisia toimintoja kartoittavia tutkimuksia. Työ edellyttää myös itsenäistä päätöksentekokykyä.

Sovellusalasta riippuen voi fyysinen ja psyykkinen toimintaympäristö vaihdella paljon. Psyykkisen toimintaympäristön osalta psykologin ammatti on erityisen vaativa ja tämä tulee huomioida arvioidessa henkilön soveltumattomuutta alalle.

Alla on kuvattu kriteeristöjä toimintakyvyn edellytyksiin. Jos nämä edellytykset nähdään puutteelliseksi voivat ne joko pysyvästi tai väliaikaisesti olla esteenä tai tehdä henkilön soveltumattomaksi alalle.

Ammatillisen toimintakyvyn edellytykset

- Riittävät vuorovaikutustaidot. Näiden osalta tulee olla edellytykset tuella, koulutuksella ja ohjauksella kehittyä sellaiseksi, että esim. asiakastyö mahdollistuu.
- Riittävät kognitiiviset edellytykset esimerkiksi kirjalliseen sekä vastavuoroiseen suulliseen viestintään.
- Riittävä psyykkinen terveys, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä. Esteenä opiskelussa etenemiselle voi olla opinnoissa tai harjoitteluissa tapahtuva toistuva epävakaa tai uhkaavaksi havaittu käytös, joka haittaa ammattimaista toimintaa.
- Riittävä aistien toimintakyky. Arvioidessa soveltuvuutta opiskella alaa, tulee selvittää mitkä ovat mahdollisuudet ja keinot kompensoida aistin tai aistien rajoitteita tai puuttumista apuvälinein esimerkiksi psykologisissa testaustilanteissa. Näön ja kuulon puuttuminen rajoittaa mahdollisuuksia mm. harjoitteluissa oppia tiettyjä psykologin ammatissa käytettyjä arviointimenetelmiä sekä rajoittaa ammatin harjoittamista tietyllä osin.
- Ala ei sovellu henkilöille, joilla on vakava päihderiippuvuus ja riippuvuuteen ei ole saatu hoidollista vastetta.

PSYKOTERAPEUTTIKOULUTUS

Toimintaympäristö

Psykoterapeuttina työskentely tapahtuu hyvin monimuotoisissa toimintaympäristöissä ja jatkuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa asiakkaiden tai asiakasryhmien sekä ammatillisten asiantuntijaverkostojen kanssa. Ammatti edellyttää kykyä oman toimintakyvyn itsereflektointiin ja kykyä arvioida näitä ominaisuuksia muissa ihmisissä. Psykoterapeutin tulee suorittaa ammatissaan asiakkaiden toimintakykyä, sekä kognitiivisia ja sosioemotionaalisia toimintoja kartoittavia tutkimuksia. Työ edellyttää myös itsenäistä päätöksentekokykyä.

Sovellusalasta riippuen voi fyysinen ja psyykkinen toimintaympäristö vaihdella paljon. Psyykkisen toimintaympäristön osalta psykoterapeutin ammatti on erityisen vaativa ja tämä tulee huomioida arvioidessa henkilön soveltumattomuutta alalle.

Alla on kuvattu kriteeristöjä terveydellisiin rajoitteisiin, jotka voivat joko pysyvästi tai väliaikaisesti olla esteenä tai tehdä henkilön soveltumattomaksi alalle.

Ammatillisen toimintakyvyn edellytykset

- Hyvä tai erinomainen vuorovaikutustaito.
- Riittävät kognitiiviset edellytykset esimerkiksi kirjalliseen sekä vastavuoroiseen suulliseen viestintään.
- Riittävä psyykkinen terveys, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä. Esteenä opiskelussa etenemiselle voi olla opinnoissa tai harjoitteluissa tapahtuva toistuva epävakaa tai uhkaavaksi havaittu käytös, joka haittaa ammattimaista toimintaa.
- Ala ei sovellu henkilöille, joilla on vakava päihderiippuvuus ja riippuvuuteen ei ole saatu hoidollista vastetta.

SOSIAALITYÖ

Toimintaympäristö

Sosiaalityön tavoitteena on edistää ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointia. Sosiaalityöntekijä työskentelee sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi sekä vähentämiseksi yksilöiden, perheiden, yhteisöjen ja rakenteiden tasolla. Sosiaalityöntekijä työskentelee hyvin monimuotoisissa toimintaympäristöissä ja jatkuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa asiakkaiden tai asiakasryhmien sekä ammatillisten asiantuntijaverkostojen kanssa. Työssä kohdataan eettisesti vaativia ja kompleksisia tilanteita sekä haavoittuvissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Sosiaalityöntekijän on kyettävä hahmottamaan asioita useista eri näkökulmista yhdistäen monipuolisesti eri tyyppistä tietoa myös käytännön asiakastilanteissa. Ammatissa toimiminen edellyttää itsenäistä päätöksentekokykyä sekä kykyä oman toimintakyvyn itsereflektointiin.

Alla on kuvattu kriteeristöjä terveydellisiin rajoitteisiin, jotka voivat joko pysyvästi tai väliaikaisesti olla esteenä tai tehdä henkilön soveltumattomaksi alalle.

Ammatillisen toimintakyvyn edellytykset

- Riittävä vuorovaikutuskyky, pystyy toimimaan ammatin mukaisissa tehtävissä.
- Riittävä psyykkinen terveys, että pystyy toimimaan turvallisesti ammatin mukaisissa tehtävissä. Esteenä opiskelussa etenemiselle voi olla opinnoissa tai harjoitteluissa tapahtuva toistuva epävakaa tai uhkaavaksi havaittu käytös, joka haittaa ammattimaista toimintaa.
- Riittävät kognitiiviset ja sosioemotionaaliset edellytykset toimia ammatin mukaisissa tehtävissä.
- Ala ei sovellu henkilöille, joilla on vakava päihderiippuvuus ja riippuvuuteen ei ole saatu hoidollista vastetta.